

فصل‌نامه بین‌المللی علمی - تخصصی مطالعات زبان فارسی (شفای دل سابق)

سال هفتم، شماره هفتم، پاییز ۱۴۰۳ (صص ۷۴-۹۷)

مقاله پژوهشی

Doi: 10.22034/JMZF.2025.498588.1217

بررسی مشکلات نگارشی - ویرایشی در کتاب Fors Tili

(کتاب آموزش زبان فارسی در کشور ازبکستان)

سید محمد رضی نژاد^۱، مهسا رستخیز^۲

چکیده

از جمله مشکلاتی که در زمینه آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان وجود دارد؛ نبود منابع آموزشی مناسب به‌ویژه کتاب‌های آموزشی و درسی است. از این‌رو، بررسی، بازنگری، بازخوانی و اصلاح متون تألیف شده می‌تواند به متصدیان و نویسندگان کتاب‌های درسی کمک کند تا بهتر به اهداف آموزشی خود برسند و با شیوه‌ها یا متن‌های کاربردی‌تر موفقیت در آموزش را افزایش دهند. هدف از انجام پژوهش حاضر بررسی این موضوع است که آیا در کتاب Fors Tili که از جمله کتاب‌های آموزش زبان فارسی در کشور ازبکستان است، اشکالاتی از نظرگاه نگارشی، دستوری و انتخاب واژگان وجود دارد. در این پژوهش تمام صفحات و نیز طرح روی جلد کتاب به‌صورت جزء‌به‌جزء با روش تحلیل محتوا که از جمله روش‌های کیفی است از لحاظ میزان رعایت و پایبندی به قواعد نگارشی، دستوری و انتخاب واژگان بررسی شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد کتاب دارای اشکالات نگارشی و ویرایشی متعدد از جمله عدم رعایت نشانه‌گذاری، ایرادهایی در پیوسته و جدانویسی، عدم رعایت قواعد فاصله‌گذاری، غلط‌های املایی، خطاهای دستوری و عدم رعایت اصول آوانگاری و شیوه‌های کتاب‌آرایی است. همچنین شاهد خطاهای واژگانی فراوانی از جمله تعابیر عامیانه، نارسا و متناقض، گرت‌برداری نادرست، تکرار زائد کلمات، استفاده از واژگان بیگانه و جمع عربی نیز هستیم. برطرف کردن ایرادات کتاب و رعایت اصول علمی می‌تواند این کتاب را به یکی از منابع خوب آموزشی زبان فارسی، دست‌کم برای مخاطبان ازبکی زبان تبدیل کند.

واژه‌های کلیدی: نگارش، ویرایش، تحلیل محتوا، کتاب Fors Tili.

^۱ - دانشیار گروه آموزش زبان انگلیسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران (نویسنده مسئول).

mrrazi@uma.ac.ir

^۲ - دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه آموزش زبان انگلیسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه محقق اردبیلی.

۱. مقدمه

زبان، نظامی است که کار اصلی آن ایجاد ارتباط میان انسان‌ها است و مهم‌ترین ابزار انتقال مفاهیم است. زبان، حافظه و گویای چیزی است که می‌توان از نسلی به نسل دیگر انتقال داد (مدرسی و رسولیان، ۱۴۰۲: ۷۴). سال‌هاست که زبان فارسی، علاقه‌مندان به یادگیری را از کشورها و ملیت‌های مختلف با اهداف و انگیزه‌های متفاوت به خود جذب می‌کند. بر همین اساس، در دهه‌های اخیر، مسئولان کشور توجه خاصی به گسترش زبان فارسی در کشورهای دیگر داشته‌اند و تلاش‌های فراوانی با صرف هزینه‌های بسیار انجام داده‌اند که نتیجه این تلاش‌ها فراگیری این زبان در دانشگاه‌ها، مؤسسه‌ها و حوزه‌های علمی کشور و همچنین ایجاد کرسی‌های متعدد زبان فارسی در دانشگاه‌های کشورهای دیگر است؛ اما با وجود تلاش‌های بسیار و قابل‌تحسین، هنوز آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، با مشکلات اساسی روبه‌رو است. از جمله این مشکلات وجود منابع آموزشی نامناسب به‌ویژه کتاب‌های درسی است. کتاب درسی زمانی می‌تواند اهداف آموزشی و تربیتی مورد نظر را به تحقق برساند که تمامی اصول تهیه و تدوین محتوا را رعایت کند. محتوای درسی در کتاب‌های آموزش زبان دربردارنده اشکال و متونی هستند که پاسخگوی بخش بزرگی از نیازهای زبان‌آموز در زمینه شناخت عمیق‌تر گویشوران زبان موردنظر خواهد بود در نتیجه، غفلت در بهینه‌سازی و ارتقای این عنصر اساسی در مسئله مهم زبان‌آموزی، می‌تواند در عرصه بین‌المللی فرصت‌سازی را به فرصت‌سوزی تبدیل نماید و با معرفی نارسا و ناقص، گاه تصویر نادرستی به زبان‌آموزان خارجی ارائه دهد. اینجاست که مسئله بررسی و تحلیل محتوای کتاب‌های درسی به‌منظور شناسایی نقاط ضعف و قوت آن‌ها و نیز بهبود محتوای موجود، مطرح می‌شود.

۱-۱. بیان مسئله و سؤالات تحقیق

قانونمند بودن ساختارهای یک زبان، یکی از عوامل مهم استحکام آن زبان در طول حیات بشری است و این قانونمندی را کسی جز صاحبان نظر در حیطهٔ زبانشناسی و دستور ایجاد نمی‌کنند (ضیایی علیشاه، ۱۴۰۲: ۳۸). اگرچه در دهه‌های اخیر در حوزهٔ تألیف و نشر کتاب‌های آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، گام‌های نسبتاً خوب و مؤثری برداشته شده است، بااین‌حال جا دارد تا ضمن تولید آثار جدید و به‌روز، جهت رفع کاستی‌های کتاب‌های موجود، کوشش کرد تا منابعی مطلوب و تا حدی بی‌عیب و نقص، در اختیار زبان‌آموزان، معلمان و علاقه‌مندان به آموزش زبان فارسی قرار گیرد. به این منظور در پژوهش حاضر، با توجه به جایگاه ویژهٔ آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان به بررسی، ارزیابی و تحلیل جلد اول کتاب Fors Tili براساس الگوها و ملاک‌های تحلیل محتوا پرداخته شده است. کتاب Fors Tili از جمله منابع آموزشی، جهت آموزش زبان فارسی در کشور ازبکستان است. آنچه در کتاب Fors Tili مورد بررسی قرار می‌گیرد، تمامی متن‌ها، تمرین‌ها و سایر عناوین و موضوعات مطرح‌شده در کتاب است تا مشخص شود:

۱- آیا در کتاب Fors Tili اشکالاتی از نظر نگارشی، دستوری و انتخاب واژگان، وجود دارد؟

۲- چگونه می‌توان به رفع ایرادهای موجود در کتاب Fors Tili کمک کرد؟

جهت بررسی ویژگی‌های دستوری، نگارشی و واژگان از کتاب‌های «راهنمای ویراستاری و درست‌نویسی» نوشته حسن ذوالفقاری (۱۳۸۷)، «غلط ننویسیم» نوشتهٔ ابوالحسن نجفی (۱۳۸۷) و مطالعات واژه‌گزینی (ویژه‌نامه فرهنگستان) (۱۳۹۸) بهره گرفته شده است.

۱-۲. اهداف و ضرورت تحقیق

این نکته که آیا کتاب‌هایی که برای مشتاقان یادگیری زبان فارسی نگاشته می‌شوند، دارای استانداردهای لازم یک کتاب مناسب و به‌روز هستند یا خیر، ضرورت بررسی

موضوع تحلیل محتوای این کتاب‌ها را ایجاب می‌کند. در این راستا، اهمیت پژوهش حاضر در این است که این نکته را به دست‌اندرکاران و مؤلفان یادآور شود که در هنگام تهیه و تدوین کتاب‌های درسی، دقیق‌تر و بهتر تصمیم‌گیری کنند تا بدین‌وسیله بتوانند منابع درسی جدید، مطلوب و بدون نقص را مطابق اصول علمی‌تری تهیه کنند و بر همان مبنا نیز، ضعف‌ها و کاستی‌های کتاب‌های گذشته را مرتفع ساخته و از آن‌ها به شکل مطلوب‌تری در آموزش بهره بگیرند تا یادگیری بهتر و کارآمدتر صورت پذیرد. همچنین این پژوهش می‌تواند الگویی برای بررسی دیگر کتاب‌های درسی نیز قرار گیرد.

۱-۳. پیشینه تحقیق

پژوهش‌های زیادی در رابطه با تحلیل محتوای کتاب‌های درسی صورت گرفته است اما در مورد بررسی و تحلیل محتوای کتاب Fors Tili تاکنون هیچ‌گونه پژوهشی انجام نشده است؛ از این رو، در اینجا به معرفی مهم‌ترین آثار و پژوهش‌هایی پرداخته می‌شود که به موضوع پژوهش حاضر مرتبط هستند و می‌توان از آن‌ها در زمینه پژوهشی استفاده کرد:

- مهسا عباسی (۱۳۹۷) در پایان‌نامه «نقد و بررسی کتب آموزش زبان فارسی در روسیه و مقایسه آن با کتب موجود در ایران» به نقد و بررسی کتاب‌های آموزشی زبان فارسی در روسیه و مقایسه آن با کتاب‌های موجود در ایران می‌پردازد. آموزش زبان فارسی به روس‌زبانان یک موضوع مهم برای روسیه است از این رو این کشور برای تحقق این هدف با کمک گرفتن از اساتید و زبان‌شناسان، کتبی را در روسیه تدوین کرده است. در این پژوهش هدف بررسی منابع آموزش زبان فارسی در روسیه است. از کتاب آموزش زبان فارسی که در ایران کاربرد دارند، پنج کتاب موردبررسی قرار گرفت و با توجه به اینکه هرکدام ایراداتی داشتند، نتیجه این شد که هیچ‌یک از آن‌ها

نمی‌توانند منبع جامعی برای تدریس زبان فارسی باشند همچنین کتاب‌های تدوین‌شده در روسیه هم دارای ایراداتی است که به تفصیل مورد بررسی قرار گرفته است.

- الهام ارغوانی و همکاران (۱۳۹۵) در مقاله «تحلیل منابع آموزش زبان فارسی خارج از کشور براساس اصول برنامه درسی مطالعه موردی: کتاب خواندن برای نوآموزان ویژه فارسی آموزان کره‌ای‌زبان» بیست‌وپنج درس از کتاب «خواندن فارسی برای نوآموزان» که در کشور کره جنوبی طراحی شده است را مورد ارزیابی قرار دادند. نتایج تحلیل داده‌ها نشان داد این کتاب برای نوآموزان از نظر تهیه و تدوین مواد درسی در حوزه اهداف، محتوا و ترتیب ارائه مطالب بیشترین میزان نارسایی را داشته است و پس از آن، حوزه‌های اصول و روش‌های انتخاب مواد آموزشی و ساختار و نحوه ارائه مطالب بالاترین فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند.

- شهرزاد شاهی (۱۳۸۰) در پایان‌نامه «بررسی و تعبیه سازوکار تحلیل متن برای متن‌های زبان فارسی برای خارجیان با توجه ویژه به چارچوب‌ها و متن‌های مهم موجود» به تحلیل مجموعه «فارسی در ۷۰ درس از بشیری، ۱۹۷۵» پرداخته است. نتایج تحلیل نشان داد که در کتاب موردنظر به مهارت‌های چهارگانه به حد کافی پرداخته نشده است. به علاوه، نحوه و میزان ارائه واژگان و آموزش تلفظ با سطح دانش فراگیران، همخوانی ندارد و تکرار مطالب درس‌های گذشته تقریباً در همه کتاب به چشم می‌خورد.

- غلامرضا عمرانی (۱۳۸۰) در مقاله «کتاب‌های درسی آموزش زبان فارسی در کشور پاکستان» به بررسی نارسایی‌های چند عنوان از کتاب‌های درسی آموزش زبان فارسی در کشور پاکستان از منظر زبان (تلفظ، دستور زبان، واژگان)، دستور، خط، املا، مهارت و معنا پرداخته است. نتایج پژوهش او نشان داد که این کتاب‌ها کاستی‌های زیادی از منظر دستوری و نگارشی- ویرایشی دارند.

۲. بحث و یافته‌های تحقیق

۲-۱ نگاهی اجمالی به کتاب Fors Tili

در سال‌های اخیر، چندین کتاب درسی برای تکمیل و تقویت آموزش زبان فارسی چاپ شده است؛ از جمله این کتاب‌ها، کتاب Fors Tili تألیف مشترک احمد قرانبیکوف (Ahmad Quronbekov)، عوض بیک واحدوف (Avazbek Vohidov) و توخته خان ضیاووا (Toukhteh Khan Ziyayeva) است که از طرف وزارت آموزش عالی و متوسطه، ویژه جمهوری ازبکستان به‌مثابه کتاب درسی زبان فارسی در برنامه ملی آموزش این کشور طراحی شده است. این کتاب برای زبان آموزان فارسی در گروه زبان‌شناسی ایرانی-افغانی، مؤسسه دولتی شرق‌شناسی تاشکند تدوین شده و توسط انتشارات «موسیقیه» تاشکند در دو جلد با توجه به دستورالعمل‌های آموزشی، به زبان ملی و مطابق با استانداردهای جهانی منتشر شده است. جلد اول کتاب Fors Tili که در سال ۲۰۰۶ منتشر شده، برای دانشجویان سال اول گروه زبان فارسی است که در مؤسسه دولتی شرق‌شناسی تاشکند مشغول به تحصیل هستند. در تألیف جلد اول کتاب درسی، از کتاب‌های «آموزش زبان فارسی» یدالله ثمره، «کتاب درسی زبان فارسی» نوشته یرینا کانستانتینوونا اوفچینیکووا (Irina Konstantinovna Ovchinnikova) و یک سری کتاب درسی زبان فارسی منتشر شده در ایران، استفاده شده است. جلد دوم کتاب Fors Tili در سال ۲۰۰۹، برای دانشجویان سال دوم گروه زبان فارسی منتشر شد. درس‌های جلد دوم کتاب توسط احمد قرانبیکوف، توخته خان ضیاووا و عوض بیک واحدوف گردآوری شده است. هر دو جلد کتاب درسی شامل تمرین‌های نظری و عملی، مطالب دستور زبان فارسی، متون و مکالمه‌هایی است که مهارت‌های ارتباط شفاهی را شکل داده و تقویت می‌کند.

۲-۲ بررسی کتاب

۲-۲-۱ نشانه‌گذاری

از جمله نشانه‌های رایج زبان فارسی نقطه (.)، ویرگول یا کاما (،)، نقطه‌ویرگول (؛)، دو نقطه (:)، علامت سؤال (?)، علامت تعجب (!)، گیومه «» و خط تیره (-) است که به دلیل تأثیری که بر معنا و مفهوم بافت کلام می‌گذارد، کاربرد صحیح و به‌جای آن‌ها در متون علمی و آموزشی بسیار ضروری است. پس از بررسی کتاب، در چارچوب اصول نگارش و ویرایش ذکر شده، به مواردی از کاربرد نادرست نشانه‌های نگارشی دست‌یافتیم که در ادامه به نمونه‌هایی از آن‌ها اشاره می‌شود:

۲-۲-۱-۱. نقطه

≠ نادرست: سیما: سلام پروین / پروین: سلام (ص ۶۰)

پس از کوتاه پاسخ‌ها نقطه می‌گذاریم.

درست: سیما: سلام پروین. / پروین: سلام.

≠ نادرست: من جواب می‌دهم، امروز دوشنبه است. و یا می‌پرسد: آیا تاشکند

پایتخت ازبکستان است؟ (ص ۱۰۳)

قبل از «و» نقطه نمی‌آید.

درست: من جواب می‌دهم امروز دوشنبه است و یا می‌پرسد: «آیا تاشکند پایتخت

ازبکستان است؟»

≠ نادرست: مادرم تمام روز مشغول پخت و پز بود و خواهرم به مادرم کمک می‌کرد

و آنها شیرینی‌های مختلف پختند و سالادهای گوناگون آماده کردند (ص ۲۲۸).

برای جلوگیری از تکرار زیاد «و» می‌توانیم از نقطه در پایان جمله‌های خبری و انشایی

و همچنین از «،» میان گروه‌های اسمی و فعلی استفاده کنیم.

درست: مادرم تمام‌روز مشغول پخت‌وپز بود. خواهرم به مادرم کمک می‌کرد.

آن‌ها شیرینی‌های مختلف پختند و سالادهای گوناگون آماده کردند.

۲-۲-۱-۲. ویرگول یا کاما

≠ نادرست: دختر عمومی من ناهِید، ماشاءالله خیلی هنردوست است (ص ۱۴۱).

قبل و بعد از جمله ها و عبارات معترضه از ویرگول استفاده می کنیم.

درست: دختر عمومی من، ناهید، ماشاءالله خیلی هنردوست است.

≠ نادرست: او در دانشگاه زبانهای خارجی تدریس می کند (ص ۱۸۸).

برای جلوگیری از خوانش اشتباه متن از ویرگول استفاده می کنیم.

درست: او در دانشگاه، زبان های خارجی تدریس می کند.

≠ نادرست: علاوه بر آن هر سال مردم ازبکستان عید رمضان و عید قربان را نیز

جشن می گیرند (ص ۲۴۵).

بعد از گروه قیدی در آغاز جمله ویرگول می گذاریم.

درست: علاوه بر آن، هر سال مردم ازبکستان عید رمضان و عید قربان را نیز جشن

می گیرند.

≠ نادرست: مردم در استراحتگاه، چطور استراحت می کنند، یا وقت می گذرانند؟ (ص

۴۳۷)

قبل از «یا» نباید از ویرگول استفاده کرد.

درست: مردم در استراحتگاه، چطور استراحت می کنند یا وقت می گذرانند؟

۲-۲-۱-۳. نقطه ویرگول

≠ نادرست: درست

گل زیبا - گل زیبا؛

گل زیبای باغ - گل زیبای باغ؛

گل زیبای باغ بزرگ - گل زیبای باغ بزرگ. (ص ۸۰)

هنگام برشمردن و تفکیک اجزای یک فهرست از نقطه ویرگول استفاده می کنیم.

≠ نادرست: در بعضی نواحی شمالی، هوا روی هم رفته سرد است، مثلاً در آذربایجان
ایران، سرما تا ۳۰ درجه می‌رسد (ص ۲۵۹).

در جمله‌های مرکب و قبل از کلمه‌های توضیحی نقطه‌ویرگول می‌گذاریم.
درست: در بعضی نواحی شمالی، هوا روی هم‌رفته سرد است؛ مثلاً در آذربایجان
ایران، سرما تا ۳۰ درجه می‌رسد.

۲-۲-۱-۴. دو نقطه

≠ نادرست: مثلاً استاد می‌پرسد. / امروز چه روزی است؟ (ص ۱۰۳)
پیش از نقل قول مستقیم، دونقطه می‌گذاریم.

درست: مثلاً استاد می‌پرسد: «امروز چه روزی است؟»

≠ نادرست: من فقط چند موزه دیده‌ام که برای نام می‌برم. موزه‌های تاریخ
تیموریان، تاریخ ازبکستان، آثار هنرهای زیبا و آثار هنرهای سنتی خیلی دیدنی
است (ص ۳۳۹).

پیش از عبارت توضیحی دونقطه می‌گذاریم.

درست: من فقط چند موزه دیده‌ام که برای نام می‌برم: موزه‌های تاریخ تیموریان،
تاریخ ازبکستان، آثار هنرهای زیبا و آثار هنرهای سنتی که خیلی دیدنی است.

۲-۲-۱-۵. علامت سؤال

≠ نادرست: روزی چند ساعت به کتابخانه می‌روید و درس می‌خوانید (ص ۱۰۴).

درست: معمولاً روزی چند ساعت به کتابخانه می‌روید و درس می‌خوانید؟

≠ نادرست: شما این کتاب را / از کجا خریدید (ص ۳۸۹).

درست: شما این کتاب را از کجا خریدید؟

پس از جمله پرسشی علامت سؤال می‌گذاریم.

۲-۲-۱-۶. علامت تعجب

≠ نادرست: پروین، برادر شما چکاره است؟ (ص ۶۰)

در پایان جمله‌های خطابی علامت تعجب می‌گذاریم.

درست: پروین! برادر شما چه کاره است؟

≠ نادرست: در اتوبوس‌های شهری نمی‌توانید سیگار بکشید (ص ۱۸۳).

در پایان جمله‌های تأکیدی علامت تعجب می‌گذاریم.

درست: در اتوبوس‌های شهری نمی‌توانید سیگار بکشید!

≠ نادرست: ماشاالله خیلی خوش سلیقه هستید (ص ۱۹۵).

در پایان جمله‌های تحسینی علامت تعجب می‌گذاریم.

درست: ماشاالله خیلی خوش سلیقه هستید!

≠ نادرست: انشاالله مبارک باشد (ص ۱۹۶).

در پایان جمله‌های دعایی علامت تعجب می‌گذاریم.

درست: ان شاءالله مبارک باشد!

۲-۲-۱-۷. گیومه

≠ نادرست: من تخته سیاه را پاک کردم. بعد استاد توضیحات خود را شروع کرد.

شما خوب به یاد داشته باشید که کلمات دارای حروف "ث"، "ح"، "ص"، "ض"،

"ط"، "ظ"، "ع"، "غ" معمولاً کلمات غیر فارسی هستند. علاوه بر این به خاطر

بسپارید که حرکات کلمه‌های عربی در تصریفات دگرگونی می‌پذیرند. در کلمه

«کتاب» که حرکت زیر (-) دارد، همان حرف در کلمه «کُتبه» حرکت زیر (-) دارد و

در کلمه «کُتَب» که شکل جمع «کتاب» است، حرکت پیش (-) به خود می‌گیرد

(صفحه ۱۷۶).

در مثال بالا، دو طرف نقل قول مستقیم گیومه می‌گذاریم و از آنجا که نقل قول بلند است باید با تورفتگی و اندازه (فونت) کوچک‌تر از متن نوشته شود همچنین استفاده از گیومه غیرفارسی نادرست است.

درست: من تخته‌سیاه را پاک کردم. بعد استاد توضیحات خود را شروع کرد:

«شما خوب به یاد داشته باشید که کلمات دارای حروف «ث»، «ح»، «ص»، «ض»، «ط»، «ظ»، «ع»، «غ» معمولاً کلمات غیرفارسی هستند. علاوه بر این، به خاطر بسپارید که حرکات کلمه‌های عربی در تصریفات دگرگونی می‌پذیرند. در کلمه «کتاب» که حرکت زیر (-) دارد، همان حرف در کلمه «کتابه» حرکت زیر (-) دارد و در کلمه «کُتُب» که شکل جمع «کتاب» است، حرکت پیش (-) به خود می‌گیرد».

۲-۲-۱-۸. خط تیره

≠ نادرست: طی یک سال ما چندین جشن رسمی داریم. مثلاً:

یکم ماه ژانویه، جشن سال نو است.

هشتم ماه مارس، روز جهانی زن می‌باشد.

بیست و یکم ماه مارس، مردم عید نوروز را جشن می‌گیرند.

نهم ماه مه، روز یاد بود و احترام به جنگ دیدگان و قربانیان جنگ هاست.

اول ماه سپتامبر، جشن استقلال ازبکستان می‌باشد.

اول ماه اکتبر، روز بزرگداشت معلمان و اساتید است.

هشتم ماه دسامبر، روز قانون اساسی ازبکستان می‌باشد (ص ۲۴۴).

برای دسته‌بندی و برشمردن اجزای موضوعی و یا انشعابات آن خط تیره می‌گذاریم.

درست: طی یک سال ما چندین جشن رسمی داریم؛ مثلاً:

- یکم ماه ژانویه، جشن سال نو است؛
- هشتم ماه مارس، روز جهانی زن است؛
- بیست و یکم ماه مارس، مردم عید نوروز را جشن می‌گیرند؛

- نهم ماه مه، روز یادبود و احترام به جنگ دیدگان و قربانیان جنگ هاست؛
 - اول ماه سپتامبر، جشن استقلال ازبکستان است؛
 - اول ماه اکتبر، روز بزرگداشت معلمین و اساتید است؛
 - هشتم ماه دسامبر، روز قانون اساسی ازبکستان است.
- ≠ نادرست:

شما هیچ به باغ وحش تاشکند رفته/ید؟
 بله، یکشنبه گذشته با دخترانم به باغ وحش تاشکند رفتیم.
 می‌گویند باغ وحش تاشکند خیلی بزرگ است؟ (ص ۴۲۱)
 در آغاز متن‌های گفتگویی، خط تیره می‌گذاریم.
 درست:

- شما هیچ به باغ وحش تاشکند رفته‌اید؟
- بله، یکشنبه‌ی گذشته با دخترانم به باغ وحش تاشکند رفتیم.
- می‌گویند باغ وحش تاشکند خیلی بزرگ است؟

۲-۳. پیوسته و جدانویسی

از جمله مواردی که با نیم‌فاصله، به شکل جدا نوشته می‌شوند عبارت‌اند از: (۱) اجزای مصدرهای مرکب و گروه‌های فعلی؛ (۲) ترکیب‌های عربی رایج در فارسی؛ (۳) «را» نشانه مفعول (به جز چرا و زیرا)؛ (۴) «ها» نشانه جمع؛ (۵) «که» (به جز بلکه)؛ (۶) «می» فعل‌ساز؛ (۷) «تر» و «ترین» (به جز بیشتر، کمتر و بهتر)؛ (۸) «این» و «آن» زمانی که پیش از اسم قرار بگیرند (۹) «هم»؛ (۱۰) «چه» (به جز چرا، چگونه، چطور، چقدر)؛ (۱۱) «به» حرف اضافه، صفت و قیدساز و میان‌وند؛ (۱۲) «بی»؛ (۱۳) «هیچ»؛ (۱۴) «اعداد»؛ عدد و معدود به خاطر اینکه هر کدام از آن‌ها، یک نوع دستوری مستقل (صفت و موصوف) به شمار می‌روند، جدا نوشته می‌شوند؛ (۱۵) افعال اسنادی: فعل‌های

اسنادی (ام، ای، ایم، اید، اند) هرگاه با کلمه‌های مختوم به صامت متصل (خوشحال) یا منفصل (شاد) بیاید، «a/i» حذف می‌شود و بقیه به کلمه می‌چسبد؛ اما فعل اسنادی «اند» هنگام اتصال به صامت منفصل، جدا نوشته می‌شود؛ زیرا همزه در تلفظ ظاهر می‌شود.

در بررسی کتاب موردنظر، موارد بسیاری از پیوسته‌نویسی مشاهده شد که در ادامه به چند نمونه از آن‌ها می‌پردازیم:

≠ نادرست: شما کجا می‌روید؟ من به دانشگاه می‌روم. توبه / او چه میدهی؟ من به او قهوه باشیر میدهم. ماچه میکنیم؟ ما جای میخوریم (ص ۷۷).

* پیشوند «می» هیچ‌گاه به فعل متصل نمی‌شود:

* در این نمونه پیوسته‌نویسی باعث اشتباه یا دشواری در خواندن و نوشتن می‌شود و باید جدا نوشته شوند:

- توبه او چه میدهی؟ ← تو به او چه می‌دهی؟

- من به او قهوه باشیر میدهم. ← من به او قهوه با شیر می‌دهم.

≠ نادرست: تاشکند در دوران ازبکستان شوروی آنقدر (چندان) زیبا نبود و خیابانهای آن وسیع نبود. ولی بعد از استقلال جمهوری ازبکستان، تاشکند خیلی تغییر شکل داد و روز بروز قشنگتر می‌شود (صفحه ۱۹۸).

* «آن» همان‌طور که اشاره کردیم زمانی که پیش از اسم قرار بگیرد، نقش صفت

اشاره را به خود می‌گیرد بنابراین یک نوع دستوری مستقل به شمار می‌رود و جدا نوشته می‌شود: آنقدر ← آن‌قدر.

* پسوند جمع «ها» همیشه جدا نوشته می‌شود: خیابانها ← خیابان‌ها.

* «به» میان‌وند را باید جدا نوشت: روز بروز ← روzbه‌روز.

* پسوند «تر» جدا از کلمه پیش از خود نوشته می‌شود: قشنگتر ← قشنگ‌تر.

≠ نادرست: همه آنها از خواهر کوچکم بزرگ‌ترند. همه ما اسم او را می‌دانیم. همه جا را گشتیم، ولی پیدا نشد که نشد. همه کس از این خبر دارند (ص ۲۲۵).

* پسوند جمع «ها» همیشه جدا نوشته می‌شود: آنها ← آن‌ها.

* پسوند «تر» جدا از کلمه پیش از خود نوشته می‌شود همچنین همان‌طور که پیش از این اشاره کردیم، فعل اسنادی «اند» هنگام اتصال به صامت منفصل، جدا نوشته می‌شود؛ زیرا همزه در تلفظ ظاهر می‌شود: بزرگ‌ترند ← بزرگ‌تراند.

* علامت مفعول، جدا از واژه قبل از خود نوشته می‌شود: او را ← او را.

۲-۴. قواعد فاصله‌گذاری

۲-۴-۱. فاصله‌گذاری بین علائم نگارشی با واژگان پیش یا پس از خود
تمامی علائم نگارشی به کلمه پیش از خود می‌چسبند و با کلمه بعدی یک فاصله پیدا می‌کنند. البته باید به این نکته اشاره کرد که گیومه، پرانتز و قلاب متفاوت از دیگر نشانه‌های نگارشی، از کلمه قبل و بعد از خود با یک فاصله نوشته می‌شوند اما به متن داخل خود از دو طرف می‌چسبند. در ادامه نمونه‌هایی از عدم رعایت فاصله‌گذاری بین علائم نگارشی با واژگان پیش یا پس از خود در کتاب Fors Tili ارائه می‌شود.

10-mashq. Berilgan fe'llarning mosini bo'lishli yoki bo'lishsiz shaklda qo'yib nuqtalar o'rini to'ldiring.	
آمدن - تمام کردن	بفرمائید تخته را... و آن جمله فارسی را در
نوشتن - پرسیدن	دفتر خود.... پنجره را.... پهلوی خواهر خود.... اسم
باز کردن - نشستن	این دختر خوشگل (زیبا) را از من.... چراغ را...! بعد
روشن کردن - خاموش کردن	از غذا آب سرد....! امشب خانه ی...!
پاک کردن - خوردن	فردا کار خود را زود....! استاد می آید! خواهش
عجله کردن - دادن	می کنم کتاب انگلیسی را به من...!

10- mashq. درست:

* پرانتز از کلمه قبل و بعد از خود با فاصله نوشته می‌شود:

درست: اسم این دختر خوشگل (زیبا) را از من....

* علامت تعجب به کلمه پیش از خود می‌چسبد و با کلمه بعدی یک فاصله پیدا

می‌کند:

درست: چراغ را!... / بعد از غذا آب سرد...! / فردا کار خود را زود...! ...استاد می‌آید!

۲-۴-۲. فاصله و نیم‌فاصله

در نوشته‌های فارسی، دو نوع فاصله وجود دارد: (۱) فاصله برون کلمه یعنی فاصله‌گذاری میان کلمه‌های یک جمله یا عبارت، (۲) فاصله درون کلمه که به‌طور معمول میان اجزای ترکیب و اغلب در حروف منفصل می‌گذارند (فتوحی، ۱۳۹۳: ۴۰-۳۹). به فاصله درون کلمه «نیم‌فاصله» نیز گفته می‌شود. در بررسی کتاب، به مواردی از عدم رعایت فاصله و نیم‌فاصله دست‌یافتیم که در ادامه به نمونه‌هایی از آن‌ها خواهیم پرداخت.

کارهای روز مَره

نام من فرح است. پنج سال پیش از دانشگاه دولتی تاشکند فارغ شدم. در انستیتوی شیمی نباتات فرهنگستان علوم ازبکستان کار می‌کردم. دوست من نادر هم با من کار می‌کرد. من هنوز اتومبیل نداشتم و رانندگی بلد نبودم. هر روز صبح از خانه تا ایستگاه اتوبوس پیاده می‌رفتم و آنجا سوار اتوبوس خط چهار می‌شدم و سرکار می‌رفتم. راه من زیاد دور نبود و غالباً بعد از نیم ساعت می‌رسیدم. در اتاق ما میز من رو بروی میز دوستم نادر بود. ما مسئله‌های مهم را از همدیگر می‌پرسیدیم و به همدیگر می‌گفتم. عصرها با هم از انستیتو خارج می‌رفتم و اگر خسته نبودیم و هوا هم خوب بود، پیاده به خانه برمی‌گشتیم. منزل نادر کمی پایین‌تر از خانه‌ی ماست.

صفحه ۱۵۹

* عدم رعایت فاصله:

سرکار ← سر کار

با من ← با من

* عدم رعایت نیم‌فاصله:

کارهای ← کارهای روز مره روزمره می‌کردم ← می‌کردم
 می‌کرد ← می‌کرد هر روز ← هرروز می‌رفتم ← می‌رفتم
 می‌شدم ← می‌شدم نیم ساعت ← نیم‌ساعت می‌رسیدم ← می‌رسیدم

۲-۵. املاي درست واژگان

املاي کلمات فارسي را از دو جنبه مي‌توان بررسي کرد: (۱) درست‌نويسي املاي کلمات فارسي (۲) غلط‌هاي تايپي. در ادامه نمونه‌هايي از غلط‌هاي املايي و تايپي موجود در کتاب آورده شده است.

اوکرایين ← اوکراين تآتر ← تئاتر تأريخ ← تاريخ
 مسؤل ← مسئول گج ← گچ اطاق ← اتاق
 به نظرم ← به نظرم آلبالو ← آلبالو هويچ ← هويچ
 سؤالي ← سؤالي ميلارد ← ميليارد اسراحتگاه ← استراحتگاه
 روسيه ← روسيه قرمه ← قورمه

۲-۶. آوانگاري

خط آوانگاري بر پايه اصولي بنياد شده است که در ادامه به چند مورد اشاره خواهيم کرد: (۱) مبناي آوانگاري، تلفظ آن‌ها به زبان معيار است نه شکل نوشتاري آن‌ها؛ (۲) در کلماتي که دو يا چند تلفظ دارند، معيار، تلفظ رايج آن‌هاست و گونه تلفظي ديگر، داخل پرانتز مي‌آيد؛ (۳) براي نشان دادن آواها، آوانوشته را داخل [] قرار مي‌دهند؛ (۴) در گروه واژه‌ها، کنايه‌ها، اصطلاحات و تعابيري که بيش از يک واحد دستوري دارند، بين هر واحد دستوري خط تيره مي‌گذاريم؛ (۵) در ترکيب‌هاي اضافي و وصفي، (-) را در ميان دو خط تيره قرار مي‌دهيم. در اين بخش به نمونه‌هايي از خطاهای آوانگاري موجود در کتاب می‌پردازیم.

(ص ۸۹) [Otobus nazdik-e istgāhe metro miistad] : نادرست ≠

nazdik-e-istgāh-e-metro : درست

≠ [benavisim] بنویسیم: نادرست (ص ۱۷۰)

benevisim : درست

واژگانی که در ادامه آورده شده است، نمونه‌هایی هستند که هر کدام دو تلفظ دارند؛ اما در کتاب تنها به یکی از تلفظ‌ها اشاره شده است؛ همان‌طور که پیش از این اشاره کردیم در کلماتی که دو یا چند تلفظ دارند، معیار، تلفظ رایج آن‌هاست و گونه تلفظی دیگر، داخل پرانتز می‌آید.

neše(a)stan : درست (ص ۱۶۰) [nešastan] نشستن: نادرست ≠

na(e)hāyi : درست (ص ۴۷۱) [nehāyi] نهایی: نادرست ≠

۲-۷ خطاهای واژگانی

از جمله خطاهای واژگانی مهم شامل: (۱) واژه‌گزینی؛ (۲) تعبیر عامیانه؛ (۳) تعبیر نارسا (۴) تعبیر متناقض و متضاد؛ (۵) گرت‌برداری؛ (۶) تکرار زائد واژگان (حشو)؛ (۷) نشانه جمع.

۲-۷-۱ واژه‌گزینی

زبان فارسی، هویت ما ایرانیان است و در حفظ منزلت آن باید تمام زمینه‌ها را فراهم کرد و ورود واژه‌های بیگانه را مدیریت کرد (ایمانزاده و عباس زاده، ۱۴۰۲: ۲). امروزه فرهنگستان زبان و ادبیات فارسی بر کار نبردن واژگان بیگانه بسیار تأکید می‌کند؛ به‌خصوص واژگانی که معادل‌های مناسبی برای آن‌ها وجود دارد از این‌رو می‌توان به‌جای برخی واژگان بیگانه که در کتاب آمده معادل فارسی آن‌ها را برگزید:

^۱calque

^۲Redundancy

امراض: بیماری‌ها	عادتاً: معمولاً	اولاً: نخست
کمیسیون: انجمن	انستیتو: سازمان، انجمن	اتومبیل: خودرو
پلاژ: شناگاه	مشغولیات: سرگرمی‌ها	مجدداً: دوباره
مشایعت: همراهی	مبدل شدن: تبدیل شدن	واقع است: قرار دارد
مرض: بیماری	مرسی: ممنون، سپاس	تبسمی: لبخندی
موزیک: آهنگ	مناظر: چشم‌اندازها	قناعت کردن: بسنده کردن

۲-۷-۲. تعابیر عامیانه

≠ نادرست: این عمارت زیبا را کی می سازند؟ (ص ۲۹۹)

درست: این عمارت زیبا را چه وقت/ چه موقع می سازند؟

≠ نادرست: امروز هیچ جا نمی روم. (ص ۳۸۱)

درست: امروز هیچ کجا نمی روم.

≠ نادرست: هیچ کی اینجا نیامد؟ (ص ۳۸۱)

درست: هیچ کس اینجا نیامد؟

در مثال‌های بالا «کی»، «هیچ جا» و «هیچ کی» تعابیر عامیانه هستند که استفاده

از آن‌ها در متن نادرست است.

۲-۷-۳. تعابیر نارسا

≠ نادرست: این درخت پست است (ص ۵۱).

درست: این درخت کوتاه است.

در زبان فارسی از واژه «پست» برای درخت استفاده نمی‌شود.

≠ نادرست: نزد دانشگاه ما کارخانه قالی بافی هست (ص ۸۹).

درست: کنار/ نزدیک دانشگاه ما کارخانه قالی بافی هست.

واژه «نزد» به معنای «در کنار کسی» برای اشخاص استفاده می‌شود.

≠ نادرست: در خیابان‌های شهر ساختمان‌های ... به دنیا آمد (ص ۲۰۰).
درست: در خیابان‌های شهر ساختمان‌های ... بنا شد/ ساخته شد.
«به دنیا آمدن» به معنای «تولد فرزند» است.
در مثال‌های ارائه‌شده کاربرد اشتباه کلمات به جای هم درک متن را برای خواننده دشوار می‌کند.

۲-۷-۴. تعابیر متناقض و متضاد

≠ نادرست: امروز شب (امشب) چه می‌کنید؟ / - امروز شب (امشب) به مهمانی می‌رویم (ص ۱۰۲).
درست: شب/ امشب چه می‌کنید؟ / - شب/ امشب به مهمانی می‌رویم.
«امروز شب» تعبیر متضاد و متناقض است.

۲-۷-۵. گرته‌برداری

≠ نادرست: آنجا شبها موزیک می‌زنند، هنرپیشگان معروف در این خیابانها کنسرت می‌دهند (ص ۱۹۲).
درست: آنجا شبها موسیقی می‌نوازند و هنرپیشگان معروف در این خیابانها کنسرت اجرا می‌کنند.
≠ نادرست: غیر از تاشکند، کدامیک از شهرهای جمهوری تان را می‌دانید؟ (ص ۲۰۰)
درست: غیر از تاشکند، کدامیک از شهرهای جمهوری تان را می‌شناسید.
≠ نادرست: نمکدان روی میز است، هر قدر بخواید بگیری (ص ۳۶۹).
درست: نمکدان روی میز است، هر قدر می‌خواهید بریزید/ بپاشید.
مثال‌های آورده شده در بالا نمونه‌هایی از گرته‌برداری معنایی است. اگر نویسنده با کمی دقت یا دانستن زبان فارسی برابرسازی می‌کرد، نتیجه مطلوب‌تر می‌شد.

۲-۷-۶. تکرار زائد واژگان (حشو)

≠ برای استراحت، مغازه های مختلف، کیوسکهای روزنامه و مطبوعات و کافه ها است (ص ۴۲۲).

≠ آفتاب دلچسپ و آب صاف و خنک و پلاژ تمیز و مرتب، آن قدر باعث سرگرمی مردم می شوند که آنها حتی گذشت وقت و زمان را احساس نمی کنند (ص ۴۳۵).

≠ آیا در ازبکستان، جاها و محل های استراحت زیاد است؟ (ص ۴۳۶)
در نمونه‌های بالا، هریک از واژگانی که زیر آن‌ها خط کشیده شده با واژه مجاور خود هم‌معنی است و آوردن هر دو باهم اشتباه است.
≠ نادرست: اگرچه او فقط چند سال است که شنا می کند، ولی در این مسابقه... (ص ۴۰۹).

درست: گرچه او فقط چند سال است که شنا می کند، در این مسابقه...
«اگرچه» و مترادف‌های آن مانند گرچه، هرچند، بااینکه، باوجود اینکه و... هرگاه در جمله‌ای به کار رود، در جمله مکمل از «ولی» و مترادف‌های آن مانند اما، لیکن، بااین‌همه و... استفاده نمی‌شود.

۲-۷-۷. نشانه جمع

کارخانجات ← کارخانه‌ها میوجات ← میوه‌ها پیشنهادات ← پیشنهادها
علامت‌های جمع عربی، برای جمع بستن کلمات فارسی استفاده نمی‌شود.

۳. نتیجه‌گیری

با توجه به نتایج حاصل از بررسی کتاب Fors Tili، مشخص شد که این کتاب اشکالات فراوانی از نظر نگارشی، ویرایشی و انتخاب واژگان دارد. علائم نگارشی در بیشتر موارد یا به‌درستی استفاده نشده و یا اینکه اصلاً به کار گرفته نشده‌اند. در

خصوص پیوسته‌نویسی و جدانویسی کلمات، مشخص شد که مؤلفان از یک اصل واحد و منطقی استفاده نکرده‌اند و نوعی اعمال سلیقه شخصی و ناهماهنگی در ضبط کلمات وجود دارد. در بررسی رعایت قواعد فاصله‌گذاری مشخص شد که این مبحث نیز در کتاب، مورد بی‌توجهی قرار گرفته است. در خصوص غلط‌های املائی، در بررسی کتاب، خطاهای فاحشی مشاهده نشد و آنچه بیشتر از خطاهای املائی فراگیر بود، اشتباه‌های تایپی بود. از جمله نقاط قوت کتاب Fors Tili آوانویسی واژه‌ها و جملات فارسی با استفاده از جدول نشانه‌های آوایی است. این عمل، خواندن و تلفظ را برای خواننده آسان می‌کند. با این وجود، خط آوانگاری بر پایه اصولی بنیاد شده که متأسفانه مؤلف به همه این اصول پایبند نبوده است. برای مثال در کلماتی که دو یا چند تلفظ دارند، معیار، تلفظ رایج آن‌هاست و گونه تلفظی دیگر، داخل پرانتز می‌آید در حالی که در کتاب به این نکته توجهی نشده است.

خطاهای واژگانی در کتاب Fors Tili شامل واژه‌گزینی، تعبیر عامیانه، تعبیر نارسا، تعبیر متناقض و متضاد، گرت‌برداری، تکرار زائد واژگان و نشانه جمع است.

با توجه به بررسی‌هایی که در این پژوهش صورت گرفت، به نظر می‌رسد پیشنهادی زیر می‌تواند راهی باشد برای بهبود هر چه بیشتر کتاب Fors Tili و دیگر کتاب‌های آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان باشد:

- مدیریت برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی، باید در انتخاب شیوه نگارش کتاب‌های آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، فراگیرترین شیوه نگارش فارسی را برگزینند؛ زیرا زبان‌آموزی که از این کتاب‌ها برای زبان‌آموزی بهره می‌برد، یادگیری خود را به محیط عمومی زبان انتقال می‌دهد و در صورت هماهنگ نبودن آموزه‌های زبانی با محیط طبیعی ناامید و سرگردان می‌شود.
- تألیف کتاب از حالت شخصی و سلیقه‌ای خارج گردد. بدین منظور، برای طراحی، تدوین و تألیف این کتاب‌ها گروهی با حضور مدرسان باتجربه،

استادان رشته آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، نویسندگان و برنامه ریزان درسی، روانشناسان تربیتی و جامعه‌شناسان خبره تشکیل شود.

- مرکز بین‌المللی آموزش زبان فارسی و موسسه لغت‌نامه دهخدا و همچنین بنیاد سعدی به‌عنوان متولیان اصلی گسترش زبان فارسی، باید بر روند تألیف کتاب‌ها و همچنین آموزش مؤلفان و اساتید برای استفاده از اصول و نظریه‌های یادگیری زبان دوم را در دستور کار خود قرار دهند.

کتاب‌شناسی

الف: کتاب‌ها

۱) ارغوانی، الهام، عبداللهی پارسا طاهره، بیدگلی قپانداری، فهیمه (۱۳۹۵)، «**تحلیل منابع آموزش زبان فارسی خارج از کشور بر اساس اصول برنامه درسی مطالعه موردی: کتاب خواندن برای نوآموزان ویژه فارسی آموزان کره‌ای‌زبان**»، مجموعه مقالات همایش واکاوی منابع آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، به کوشش مهین ناز میردهقان، تهران: نشر خاموش.

۲) ذوالفقاری، حسن (۱۳۸۷)، **راهنمای ویراستاری و درست‌نویسی**، تهران: علم.

۳) فتوحی، محمود (۱۳۹۳)، **آیین نگارش مقاله علمی پژوهشی**، چاپ سوم، تهران: سخن.

۴) نجفی، ابوالحسن (۱۳۸۷)، **غلط ننویسیم: فرهنگ دشواری‌های زبان فارسی**، چاپ هفدهم، تهران: مرکز نشر دانشگاهی.

5) Quronbekov, Ahmad, Vohidov Avazbek, Ziyayeva Toukhteh Khan (2006), "**Fors Tili**", Tashkent: Musiqa.

ب: مقاله‌ها

۱) ایمانزاده، فریبا، عباس زاده، فاضل (۱۴۰۲)، «**بررسی شش خبر (مجموعاً) از سه کانال آران مغان، سلام مغان و یاشیل مغان از منظر ویرایش زبانی و فنی**»، فصل‌نامه بین‌المللی مطالعات زبان فارسی (شفای دل سابق)، دوره ۶، شماره ۱۳، صص: ۱-۲۴.

- (۲) حدادعادل، غلامعلی (۱۳۹۸)، «مطالعات واژه‌گزینی»، ویژه‌نامه فرهنگستان، شماره ۲ و ۳، صص: ۹-۱۱۲.
- (۳) ضیایی علیشه، محمدعلی (۱۴۰۲)، «تشت آراء، مانع عمده در یادگیری دستور زبان فارسی»، فصل‌نامه بین‌المللی مطالعات زبان فارسی (شفای دل سابق)، دوره ۶، شماره ۱۳، صص: ۳۷-۵۸.
- (۴) عمرانی، غلامرضا (۱۳۸۰)، «کتاب‌های درسی آموزش زبان فارسی در کشور پاکستان»، نشریه نامه فرهنگستان، شماره ۵، صص: ۱۳۲-۱۳۸.
- (۵) مدرسی، فاطمه، رسولیان، کمال (۱۴۰۲)، «بررسی واژگان غیرمستعمل امروزی در اشعار کودکی»، فصل‌نامه مطالعات بین‌المللی زبان فارسی (شفای دل سابق)، دوره ۶، شماره ۱۳، صص: ۷۳-۹۴.

ج: پایان‌نامه‌ها

- (۶) شاهدی، شهرزاد (۱۳۸۰)، بررسی و تعبیه سازوکار تحلیل متن برای متن‌های زبان فارسی برای خارجی‌ان با توجه ویژه به چارچوب‌ها و متن‌های مهم موجود (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه شیراز، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.
- (۷) عباسی، مهسا (۱۳۹۷)، نقد و بررسی کتب آموزشی زبان فارسی در روسیه و مقایسه آن با کتب موجود در ایران (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه سمنان، دانشکده علوم انسانی.